

ентузіазмом приймається все виходящее наше” [2, с. 337]. Митець згадує про “раскол”, зроблений деякими російськими виданнями проти повноправності української мови, лише з однією умовою – позбутися цієї мови, у якій Росія вбачала серйозного суперника. І Квітка говорить про новий потужний струмінь, який може увірватися з приходом на літературну арену молодого покоління письменників, які зможуть довести універсальність своєї мови, але коли це буде, сам Квітка зауважував: “Жаль, не доживу, а вспомните, что правду говорил Основьяненко” [2, с. 338].

Учням можна запропонувати самостійно проаналізувати листи Г.Квітки-Основ'яненка. Наприклад, дидактично забарвлені “Листи до любезних земляків” покликані виховувати повагу до своєї нації й мови. Автор наголошував у епістолі до А.Раєвського, що ці листи не були зрозумілі для всіх: “Простой народ, чернь читают еще немногие. Мои “Листи к землякам”, именно для них написанные, не ко всем дошли еще” [2, с. 338]. Для зацікавлення матеріалом Квітка опублікував «рекламне оголошення», де розповідав про свої “Листи...”, які складаються з чотирьох розділів. Привертає увагу народна мова твору, що пересипана оповідями легендарного характеру, приказками, поетичними висловами тощо. Варто запропонувати дев'ятикласникам дослідити вказані аспекти і дійти власних узагальнень щодо націєтворчої позиції письменника.

Висновки... Проведений побіжний аналіз вивчення біографії письменника довів, що лише комплексне використання методів і прийомів, творчий підхід учителя до уроку із взаємодією з учнями дозволить по-новому, цікаво ввести дитину в прекрасний світ національної літератури. Перспективність дослідження вбачаємо в компаративному вивченні біографії письменника української та світової літератури.

Література

1. Валерій і Наталя Лапікури про Григорія Сковороду, Жана Анрі Фабра, Петра Котляревського, Івана Кожедуба, Михайла Остроградського. – К. : Грані-Т, 2008. – 120 с.
2. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Зібрання творів : у 7 т. / Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. – Т. 7. Листи. – К. : Наук. думка, 1981. – 639 с.
3. Куцевол О.М. Життя і творчість письменника в дзеркалі «поетичної критики» : навчальний посібник / О.М. Куцевол. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2010. – 280 с.
4. Навколо Парнасу : літературні бувальщини / збір. та упоряд. І. Артемчук. – К. : Дніпро, 1989. – 223 с.
5. Наукові основи методика літератури : навч.-метод. посібник / за ред. Н. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2002. – 344 с.
6. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навчальний посібник / Є.А. Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 384 с.
7. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах / А.Л.Ситченко. – К. : Ленвіт, 2011. – 291 с.
8. Степанишкін Б.І. Викладання української літератури в школі / Б.І. Степанишкін. – К. : Проза, 1995. – 255 с.
9. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник / Г.Л. Токмань. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 312 с.

Анотація

У статті розглядається проблема вивчення біографії письменника в школі на уроках української літератури. Автором запропоновано інноваційні підходи до розгляду життєпису митця крізь призму української історико-біографічної прози та мемуаристики.

Аннотация

В статье рассматривается проблема изучения биографии писателя в школе на уроках украинской литературы. Автором предложены инновационные подходы к рассмотрению жизни деятеля на основе украинской историко-биографической прозы и мемуаристики.

Summary

Problem of the writer's biography studying on the Ukrainian literature lessons at school is considered in the article. Author offered innovative ways as for the considering of the artist's life style through the prism of the historical biography prose and memoirs.

Подано до редакції 13.03.2013.

УДК 821.161.2.-3.09:378.147

© 2013

Романишина Н.В.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ІСТОРИЧНОГО ОПОВІДАННЯ П.КУЛІША «МАРТИН ГАК»

Постановка проблеми у загальному вигляді... У програмах та підручниках з історії української літератури для студентів-гуманітаріїв важливе місце відведене вивченню теорії історичного жанру. Щодо малої художньої прози, майбутні вчителі-словесники повинні вміти розмежовувати за формальною структурою історично-художні нариси, белетризовані нариси історичної тематики, історичні оповідання, оповідання-казки на історико-героїчну тему, історично-пригодницькі оповідання [4, с. 169; 270-271; 555; 580-581; 5, с. 98]; віднаходити жанрові ознаки у конкретних творах, зокрема аналізувати історичне оповідання П.Куліша «Мартин Гак» [7, с. 87-89].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Наукове осмислення історичної прози методистами значною мірою зумовлене введенням до шкільних програм творів класиків жанру – П.Куліша, І.Нечуя-Левицького, М.Коцюбинського, І.Франка А.Потоцького, О.Назарука, А.Чайковського та ін. Концепції дослідження художніх моделей історичної картини світу А.Ситченка, Ю.Бондаренка, О.Єременко, С.Луцак, С.Ленської, Н.Огренич, Г.Танасійчук та ін. спираються на обґрунтовані вченими Т.Ф., Ф.Ф.Бугайками, В.Я.Недільком, Є.А.Пасічником, Б.І.Степанишиним та ін. передумови для реалізації історичних засад у шкільній практиці, зокрема в аспекті дотримання принципу історизму. Аналіз публікацій на сторінках фахових періодичних видань свідчить: незалежно від жанрового різновиду історичної прози визначальним при виборі шляху вивчення тексту є традиційне для епічного роду спостереження за розвитком дії. Перелік етапів шкільного осмислення історичного твору можна вважати усталеним: опрацювання біографічної довідки; пояснення історії написання твору, визначення історичної основи, словникова робота; обмін враженнями від прочитаного; подієвий аналіз, який завершує бесіда за змістом; синтез отриманих результатів.

Формулювання цілей статті... На часі – обґрунтування системи роботи з вивчення історичної прози студентами університету, підкріпленої солідною методологічною основою, що включає обізнаність із сучасними концепціями жанру; історіографічними працями, літературознавчими розвідками й монографіями тощо. Зокрема, майбутні філологи повинні мати якнайповніше уявлення про різноманітні художні форми, при допомозі яких вітчизняні історичні белетристи творили свої малі художні оповіді; ознайомилися із зразками «найсуттєвішими, найпредметнішими» (В.Шевчук). Пропонуємо орієнтовну модель дослідження історичної малої прози П.Куліша.

Виклад основного матеріалу дослідження... Поряд із ґрунтовним висвітленням питання генологічного аспекту роману «Чорна рада», історична мала проза П.Куліша ще потребує об'єктивної інтерпретації літературознавців і методистів. Навіть сучасні упорядники програм при настанові на поглиблене вивчення студентами-гуманітаріями курсу літератури, розширення змісту виучуваного матеріалу, зокрема за рахунок оглядів т.зв. «другорядних», периферійних жанрів, до яких звертався письменник, як невід'ємної частини його генологічної системи, обмежуються рекомендаціями детального аналізу романістики митця. Так Ю.Ковалів радить простежувати історико-етнографічні риси в оповіданні «Орися»; оповідання «Січові гості» досліджувати в аспекті дотримання нормативів етнографічного реалізму [6, с. 34]; у програмі П.Хропка (К., 1993) мала проза П.Куліша представлена лише ідилією «Орися». Однак автори академічного підручника «Історія української літератури ХІХ ст.» (К., 2005) згадують П.Куліша серед фундаторів нового жанрового різновиду української прози – історичного оповідання, зразком якого є «Мартин Гак»; студентам пропонується вивчати історичні оповідання «Січові гості Чуприна і Чортоус» та «Мартин Гак» шляхом оглядового ознайомлення [4, с. 555; 5, с. 98; 100]. Автори найновішого підручника з історії української літератури ХІХ ст. (К., 2010) обґрунтовують доцільність вивчення ряду не лише історичних («Мартин Гак», «Брати»), а й побутово-історичних («Потомки українського гайдамацтва») оповідань П.Куліша [7, с. 87-89]. Доцільність вибору для аналізу конкретного тексту пояснюємо тим, що «Мартин Гак» згадується в усіх сучасних підручниках з історії української літератури ХІХ ст.; доступний для прочитання (вміщений у нові перевидання творів П.Куліша у 2 томах (К., 1989; К., 1998); меншою мірою належить, порівняно з оповіданням «Січові гості», до «етнографічно-плебейських» творів [7, с. 87]. Розглядаючи оповідання на практичному занятті з вивчення історичної белетристики П.Куліша, або у курсі спецсемінару «Розмаїття типів «малого жанру» в історії української літератури ХІХ-ХХ ст.», пропонуємо студентам проаналізувати текст відповідно запропонованої нами орієнтовної схеми аналізу історичного оповідання, яку доречно запропонувати у курсі з методики викладання української літератури при розгляді теми «Методика вивчення епічного твору»: охарактеризуйте стан розробленості теорії історичної белетристики, фактичної бази української історіографії відповідного періоду; відомі на той час моделі історичної прози. Погодимось із авторами підручника, що історичне оповідання в новочасному розумінні народжується в 30-40-ві роки ХІХ ст. [4, с. 554]. За точку відліку жанрового розвитку студентам рекомендовано брати історичну прозу Г.Квітки-Основ'яненка; зокрема його історично-художні нариси [4, с. 269]. У період написання оповідання П.Кулішем (1863) існували «нечисленні твори української романтичної прози /.../, яка розробляла фольклорно-історичну проблематику» [4, с. 271]. Звертаємо увагу студентів на мету, яку ставив перед собою П.Куліш, звертаючись до історичної теми – «художественное воспроизведение забытой и искаженной в наших понятиях старины» [8, с. 255].

Із цим питанням пов'язане наступне: виучуваний письменник звертався до історичної прози систематично чи спорадично; назвіть твори, поділіться враженнями про ті, які прочитали. Цікаво поміркувати, чому П.Куліш не обмежився зверненням до історичної романістики, а випробовує сили в формі оповідання. Нагадаємо, що автору імпонували цілі лідерства; в одній із поезій він пише: «Я піонер /.../»; також у жанровому аспекті він прагнув «исполнить задачу, которой до сих пор не смел задать себе ни один малороссиянин» [8, с. 255]. Як зазначає В.Петров («Романи Куліша»), у 1856 р П.Куліш рушив в Україну, щоб, за словами письменника, «усюди повештатись, усячини наслухатись, доброго розуму набратись. А то як прийдеться часом писать про земляків на чужині, то забувши, які вони є, удерем таких троянців, що всяке одцурається» [3, с. 24]. Висвітлюючи одночасно

проблему джерельної бази твору, зауважимо, що для П.Куліша – історичного белетриста мали значення, поряд із опрацюванням архівів, літописів, фольклорно-етнографічних збірок, «разъезды по Малороссии», щоб побачити життя теперішнє, «по которому можно заключить о прошедшем» [8, с. 243]. Також, якщо «Чорна рада» постала як відповідь на усвідомлену українцями після прочитання «Тараса Бульби» М.Гоголя проблему – «крайней недостаточности сведений о малороссийской старине»; то історичне оповідання – наслідок розвитку вітчизняної історіографії у 50-60-ті рр. ХІХ ст., («наступил момент исторической разработки/.../»); відкриття істориків дозволили по-новому подивитися на «историю козацкой Малороссии» [8, с.243, 245].

Визначаючи методичні засади оглядового вивчення, науковці підкреслюють значення самостійної роботи, викладач має завчасно продумати і запропонувати не лише групові, а й індивідуальні завдання. Проблемні запитання для студентів із високим рівнем навчальних досягнень: Чи позначається на художній вартості творів широта спектру жанрових різновидів і модифікацій, адже лише у 60-ті рр. ХІХ ст. П.Куліш створив українською мовою і надрукував морально-повчальні, романтично-баладні, оповідання-притчі, ідилії, гумористичні, історичні оповідання тощо? Прокоментуйте слова автора підручника: «Після перших етнографічно-«плебейських» творів» П.Куліш написав «демонстративно аристократичну» (Ю.Шевельов) ідилію «Орися». Після неї знову асимілював народну розповідну прозу («Сіра кобила», «Очаківська біда», «Січові гості») [7, с. 87].

Навчання майбутніх вчителів-словесників на найвищому рівні утруднення спонукає ретельно готувати навіть матеріали для організації аудиторної роботи з контролю якості прочитаних творів на етапі т.зв. обміну враженнями. Наприклад, досліджуючи історичне оповідання «Мартин Гак», науковець О.Вертії зіставляє образи Мартина Гака і Максима Залізняка через спільну деталь у портретах, зауважуючи: у місткому епітеті «пишная» народ синтезував естетичне й етичне, поклавши його в основу свого розуміння краси, ідеалу народного захисника [2, с. 80]). Як вам здається, дослідник припускає існування реального прототипу образу гайдамацького ватажка Максима Гака? Чи ідеалізує цих двох своїх персонажів П.Куліш? (Звернути увагу студентів: справді, у творі підкреслюється врода Мартина Гака, якою він, за О.Вертієм, як і М.Залізняк, не хизується, йому це байдуже. Ватажок гайдамак відчуває свою силу, вагу в розвитку подій, вирізняється серед товариства, привертає до себе увагу, як пишная рожа серед квітів й іншого зела («Хоч би й не сказано мені, що се отаман, сам би я догадався» [9, с. 222]). Але в Мартинові Гаку увиразнюється не стільки фізична мужність, безкомпромісність, особистий магнетизм, те, що герой поклав життя на пошуки правди. Серед безпечного, захмелілого, веселого гайдамацького гурту він вирізняється особливою сумною задумливістю («Обличья якое йому споважніло /.../ чоло було захмарене, і позирав перед себе сумовито» [9, с. 222]), причину якої згодом повідомляє оповідачеві. Мартин соромиться свого отаманування, просить Петра не називати його так («не я се отаману: отаманує моя недоля» [9, с.223]), бо усвідомив, що «діло їх», задумувалося як добра справа («ми-то думали приспішити волю селянам /.../, ослобонити рідну сторону від напасників»), але перетворилося на «криваве», «гидке перед Богом і людьми». Гайдамаки – «розбишаки», «голяпаки», «орда», «такі дряпіки, що аж землі важко під ними», лишають за собою «криваві річки» [9, с. 224]. Ця ж думка акцентується у коментарі оповідачем наведеної наприкінці твору цитаті з народної пісні про Максима Залізняка («Пишний був цвіт, та гіркі ягоди вродили») [9, с. 225]).

З'ясуємо, у яких творах, включаючи не лише художні, а й історичні, П.Куліш звертається до відображення подій гайдамаччини. Доречно простежити діалог письменника з традицією (наприклад, «Гайдамаками» Т.Шевченка) Індивідуальне завдання: зіставити оповідання «Січові гості» (1862) й «Мартин Гак» (1863), «поєднаних», як слушно зауважив автор підручника, «історичною гайдамацькою темою, структурою розповіді про минулі події» [7, с. 98]; пояснити різке зміщення ідейних акцентів. У «Січових гостях», написаних на основі польськомовних спогадів учасника антигайдамацьких походів, автор, навпаки, возвеличує козаків як героїв, оборонців народу від утисків польської шляхти. Чи має рацію сучасний літературознавець, що відповідь слід шукати лише в суперечностях світогляду письменника і вченого [2, с. 114]. Якщо є можливість, поміркувати, чому П.Куліш висловлював «недоверчивость к собственным источникам», це «заставило нас обратиться к источникам польским» [8, с. 245].

Наступну позицію орієнтовного плану аналізу історичного оповідання (оцініть характер історичного компоненту виучуваного твору в аспектах: Ставлення митця до давнини - серйозне, критичне, іронічне; Джерельна база твору – глибоко чи поверхово автор володів знанням історії, етнографії, географії тощо; Наукова обґрунтованість, точність зображуваного; Представляючи віддалену епоху - факти, події, особи, побут, звичаї, моральні норми та ін., – автор звертається до минулого чи модернізує історію; Чи простежуються певні анахронізми, неточності, фальсифікації, перекручення історичних фактів, спотворення духу епохи; можливо, це один із принципів авторського історизму); доречно об'єднати із питанням, відповідаючи на яке, студенти мають звернутися до літературно-критичних праць, епістолярію письменника, щоб осмислити теоретичну концепцію історичної романістики П.Куліша. Самостійну роботу скеровуємо в напрямках: вписати твір у історико-літературний контекст – повторити особливості «класицистичного» типу історизму з його тенденцією до анекдотизації історії (на прикладі вивченого історично-художнього нарису «Головатий» Г.Квітки-Основ'яненка); «романтично-фольклорного» (пригадати заняття з осмислення оповідання-казки «Невільничка» Марка Вовчка).

Досліджуємо, як у «Мартинів Гаку» реалізуються авторські теоретичні настанови. Так, за П.Кулішем, сутність «здорового поняття об исторических явлениях» у письменника досягається поєднанням студіювання «народних преданий» та «исторической разработки» [8, с. 245]; з'ясуємо, чи зумів митець уникнути вад попередників, зокрема М.Гоголя, Т.Шевченка, критикованих ним за «недостатки со стороны фактической верности» 245, порушення «исторической и художественной истины» [8, с. 243; 245; 10, с. 144]. Пояснюємо сутність Кулішевої філософії історії (коментуємо тезу з підручника: «авторське козакофільство змінилося міцніючим козакофобством» [7, с. 89]) тощо.

Особливої участі викладача потребує керівництво дослідженнями студентів в аспекті визначення елементів художнього опрацювання в оповіданні: За якими відомими вам класифікаціями літературознавців ви б визначили тип твору; він належить до власне історичного жанру, чи може бути означений як твір з «історичним виміром»; Якщо автор йде за взірцем певної моделі, жанру, наслідуює риси якоїсь школи, розгляньте текст із цих позицій; Проаналізуйте особливості вивчуваного твору з погляду структури (оповідання, новела, нарис, казка, балада тощо); Визначте (якщо є) генетичні чинники, які свідчать про скомпліковану жанрову структуру (ускладненість гротесковістю, химерністю, притчевістю; ліризм, філософічність, психологізм та ін.); Оцініть роль авторської яви, чи вдалося митцеві вибудувати напружену фабулу; методичні прийоми моделювання художньої реальності на історичній основі; виразність характеротворення; проаналізуйте тип сюжету; моделі часу, простору; конфлікт тощо.

У статті «Об отношении малороссийской словесности к общерусской» П.Куліш наголошує, що він письменник, а не вчений-дослідник; намагається привернути увагу читачів і критиків до художньої сторони своєї історичної белетристики – хотів «доказать/.../не диссертациею, а художественным произведением/.../» [8, с. 255]). «Мартин Гак» є історичним оповіданням – поєднує історичну канву і белетристичну розповідь про долю вигаданого протагоніста. Автор оповідає «правду» про життя українців під ляхами («не находили ладу з Україною мостиві панове-ляхи» [9, с. 218]), про криваве, стихійне гайдамацьке повстання (нагадаємо студентам думку І.Франка щодо «Холодного Яру» Т.Шевченка: автор «боронить гайдамачину не історичну, а ту, яку він списав у своїй поемі» [10, с. 145]); згадує історичних героїв Гонту, Залізняка [9, с. 225]); наводить точні етнографічні подробиці («Поліщуки на Низ Дніпром їдуть /.../»; «опияки великі були тоді пани-ляхи /.../» [9, с. 217-218]) тощо. Однак вирішальною рисою структури є функція вигаданого протагоніста. Як в оповіданні-долі, оповіданні-біографії Марка Вовчка, у лапідарній формі відтворене життя Мартина Гака на значному відтинку, від народження до смерті. Герой – звичайна, пересічна людина, «убогий чоловічок» [9, с. 217]). Однак його долю зумовлюють реальні факти і події: панщина й гайдамацький рух. Задушлива атмосфера кріпацтва («хто його знає, як він і виріс такий, що й наче й не розумів, що то – чоловік підданий і вбогий, а що – пан! [9, с.216]), ідеали козаччини, що живили внутрішнє єство українця, ототожнювалися з виявом свободи, правди, добра, до яких пориваються душа і серце, схилили його до рішення поповнити лави справедливих месників. Як у класичному українському оповіданні автор вдається до способу оповіді-монологу; акцентуємо рядки в підручнику: «Мартин Гак» за формою – прадідівське оповідання /.../» [7, с.88]). Оповідач-персонаж, як у творах Марка Вовчка «Сестра», «Викуп», – активний учасник подій. Студенти простежують характерну рису класичного оповідання – подієвість; що наголошується критиками: навіть зникнення героя «розвитку подій не вповільнило» [7, с. 88]. Сюжетність оповідання трагічна; як зауважила кулішезнавець Р.Багрій, щодо української історії, в ній з давніх-давен переважала трагедія. П.Куліша як свідомого українця не могла не пригнічувати ця песимістична спадщина. Вона неминуче формувала його погляди [1, с. 243]). Звертаємо увагу на невеликий обсяг тексту; структурованість на короткі розділи, виклад не як у повісті, в річищі якої розвивалося історичне оповідання XIX ст., – широкий, всеохопний, а увиразнюються окремі, підпорядковані розвитку сюжету, характерів, побуту, психологічні деталі. Наведемо приклад оригінального варіювання подробиці: гайдамаки носили червоні жупани («наче не пізнав його в червоному жупані»); розмах повстання П.Куліш описав так: «По всій Смілянщині, Чигиринщині, Уманщині червоніють гольтіпаки у панських жупанах»; про прихід повстанців у Корсунщину повідомив: «І на нашому полі вродили червоні бодяки»; про страту Гонти – «довоювався/.../до червоної сорочки» [9, с. 219-220; 222; 225] тощо. Завдання середнього рівня складності: Прочитайте статтю про оповідання у підручнику; випишіть міркування, що стосуються художньої трансформації фабули; знайдіть відповідні епізоди («зав'язки», «розвитку подій», «кульмінації» [7, с. 88-89]) у тексті. Які ще компоненти можна визначити? Що зумовлює єдність елементів сюжету? Він розгортається в межах однієї лінії чи кількох (зауважте рядки кулішезнавця: «герой в одному із сюжетів зник» [7, с. 88])? Доречно порівняти «Чорну раду» й «Мартин Гак» в аспекті дотримання вальтерскоттівської моделі. (Для історичного белетриста, за П.Кулішем, потрібно «частное, свежее и занимательное событие, которое бы возбуждало в читателе сильное сочувствие и любопытство» [1, с. 185]). Твір написано 1863 р., коли суспільство ще перебувало під враженням царського указу про відміну кріпацтва 1861 р. Головний персонаж – вигаданий протагоніст; пересічна особистість, яка потрапляє у вир історичних подій. Щоб історична епоха «ожила», потрібно розкрити її суть через «характер» [1, с. 185]. Образом правдошукача, «благородного розбійника» Мартина Гака автор ілюструє, що українці XVII ст. – «не ничтожный

народ /.../ Он большею частью состоял из характеров самостоятельных, гордых сознанием своего человеческого достоинства», людей «высокой гражданственности», «энергетических деятелей» [8, с. 255]). Історичні персонажі у творі не діють, але згадані («що Залізник з Гонтою роблять /.../» [9, с. 224]); ілюструють, як і роман, концепцію небезпеки протистояння історії (заувага про долю Гонти; використання традиційного мотиву смертної кари – «попався Гонта у московські лабети, довоювався, бідолаха, до червоної сорочки: ляхи живцем з його шкуру здирали» [9, с. 225]). Навіть у межах невеликого твору читач спостерігає безліч «інтриг» [1, с. 184] – Петро опиняється у ворожому таборі («Слухав я, слухав, і взяла мене охота добути звістки в гайдамак /.../»); його помилково приймають за свого, герой підслуховує гайдамацький пароль («На узліссі варта спитала тільки: «Наша віра?» - та й пропустила» [9, с. 222]). Як у В.Скотта, в оповіданні порушуються гострі соціальні проблеми (студенти наводять відповідні цитати, коментують). Виведено ряд різномісних персонажів, переважно, зведених до функцій; визначити які пропонуємо в образах шляхтичів старшого й молодшого поколінь; селян; опосередковано згаданих представників духовенства. Поміркуємо, чи є Петро втіленням українських підданців, які воліли терпіти кривду від польських панів, ніж гайдамаків тощо). Зустрічаються описи побуту, звичаїв [1, с. 184] (зачитуємо). Фольклорні джерела автор залучає в якості зовнішнього стилістичного прийому [1, с. 196] (звернути увагу на цитати з пісень: «Ой спав пугач на могилу», «Перебийніс вивів до бою /.../», «Максим, козак Залізник /.../» [9, с. 219; 221; 225]). Також, що народні пісні дібрано таким чином, «ніби для ілюстрування вгасання вільнолюбивого духу посполитих» [7, с. 88]. Індивідуально пропонуємо простежити еволюцію «теми правди» як лейтмотиву П.Куліша, вивершеної в докладному монолозі-сповіді Гака, та народної творчості [7, с. 88] тощо). У цілому завдання не складне, оскільки сутність вальтерскоттівського підходу до зображення історичного минулого ґрунтовно висвітлена літературознавцями [1; 10]. Цікавіше простежити опозицію почуттєво-мистецького первня творів, наприклад, Т.Шевченка, якого П.Куліш критикував («козачину знав не з історії/.../чув її серцем, а розумом не бачив [10, с. 144]) і раціонально-дослідницького, автора «Мартина Гака», зокрема в аспекті тяжіння останнього до ясності, чіткості, стислості літературного викладу історії.

Складніше визначити, які риси «Мартин Гак» поєднує з жанровими ознаками оповідання. Зокрема ідилії – деякі літературознавці добачають прикмети «ідилізації та ідеалізації», героїчне, гуманістичне начало в образі головного героя [2, с. 80]; наділеного письменницькою симпатією [7, с. 89]; певною мірою, вдачею автора (так, про себе П.Куліш писав: «Небагато проводять таке самотнє життя, як я, і небагато так сумують», «Душа моя складається з дисгармонії, що мене самого катує» [3, с. 20] тощо; ономотологічної легенди (розповідь про долю невтомного правдошукача обертається на історію походження власного імені яру на Корсунщині – «Мартина Гака /.../ чесно поховали в яру. І досі Мартиновим яром зветься» [9, с. 225] та ін. Проблемне питання: Автор одного з підручників радить аналізувати історичне оповідання, як усі «українські оповідання Куліша», відповідно концепцій етнографічно-побутової школи [5, с. 99]. Звернемо увагу: у творі справді важливу роль відіграють етнографічні подробиці, простежується використання фольклорних джерел, автор застосовує форму народної оповіді («розказує, було, молодшим людям прадід мій» [9, с. 216]); однак в оповіданні відсутні ідилічні картини старосвітського селянського побуту (увиразнюється бідність – «товче в макітрі /.../ бо на ступу /.../ не спромігся»; розповідається, як кривдять людей пани, селяни стають жертвами панських розваг – «наш брат не один постріляний конає» [9, с. 217-218]). Ознака етнографічно-побутової школи – ідеалізація патріархальної моралі [5, с. 99]. Нагадаємо, кульмінацією оповідання є загибель Мартина Гака, покараного за намір із 40 вірними людьми перейти на сторону хуторян, і боронити вже «людей заможних» від «голтяпак» [9, с. 224]. Чи випадково старий розбійник підслухав розмову ватажка із земляком і вчинив самосуд? У «Чорній раді» Брюховецькому вдалося обдурити старих січовиків, а в оповіданні саме «страшений сивий гайдамака» [9, с. 224] втілює козацтво у крайньому свавільному вияві.

Висновки... Як узагальнення вивченого, кожен висловить свою думку щодо Кулішевої візії минулого; можливо, яку естетичну декларацію письменник проголосив в образній формі свого твору.

Подальшого дослідження потребує теоретичне обґрунтування специфіки поширених у нашій літературі жанрових модифікацій історичної художньої малої прози; вивчення можливостей формування умінь студентів самостійно розмежовувати за формальною структурою історично-художні нариси, історичні оповідання, історично-пригодницькі оповідання, оповідання-казки на історико-героїчну тему тощо; у контексті розробки і впровадження науково обґрунтованої методичної системи вивчення студентами-філологами малої прози, зумовленої своєрідністю її жанрової системи.

Література

1. Багрій Р. Шлях сера Вальтера Скотта на Україну / Романа Багрій; [пер. з англ. Л.Шарінової]. – К. : Ред. ж-лу «Всесвіт», 1993. – 296 с.
2. Вертій О.І. П.Куліш і народна творчість / О. Вертій. – Т. : Підр. і посіб., 1988. – 120 с.
3. Зайцев П. Перше кохання Шевченка. Петров В. Романи Куліша. Аліна й Костомаров / П. Зайцев, В. Петров. – К. : Україна, 1994. – 320 с.
4. Історія української літератури ХІХ століття : у 2 кн. / [за ред. акад. М.Г.Жулинського]. – К. : Либідь, 2005. – Кн.1. – 656 с.

5. Історія української літератури ХІХ століття : у 2 кн. / [за ред. акад. М.Г.Жулинського]. – К. : Либідь, 2006. – Кн.2. – 712 с.
6. Історія української літератури : навч. програма нормативної дисципліни для вищих закладів освіти [укл. Ю.І. Ковалів]. – К. : КНУ, 1999. – 124 с.
7. Історія української літератури ХІХ ст. (40-60, 70-90 роки) / [за ред. проф. В.Ф.Погребенника]. – К. : Вид-во НПУ імені М.Драгоманова, 2010. – 469 с.
8. Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. / [упоряд. П.М.Федченко та ін.]. – К. : Либідь, 1996. – Кн.1. – 416 с.
9. Куліш П.О. Твори : у 2 т. / Пантелеймон Куліш. – К. : Дніпро, 1989. – Т.2. – 386 с.
10. Нахлік Є.К. Доля - Los – Судьба : Шевченко і польські та російські романтики / Є. Нахлік. – Львів, [б.в.], 2003. – 568 с.

Анотація

На прикладі історичного оповідання П.Куліша «Мартин Гак» автор пропонує рекомендації студентам-філологам, як самостійно віднаходити генеалогічні відповідники у літературному матеріалі

Аннотация

На примере исторического рассказа П.Кулиша «Мартын Гак» автор предлагает рекомендации студентам-филологам, как самостоятельно определять генеалогические соответствия в литературном материале

Summary

Particularly in the story "Martyn Hak" by P.Kulish the author offers recommendations for philology students how independently discover genealogical correspondences in literary material

Ключові слова: мала проза, типи історичного жанру, історичне оповідання, художня структура.

Ключевые слова: малая проза, типы исторического жанра, исторический рассказ, художественная структура.

Key words: short fiction, types of historical genre, historical story, artistic structure.

Подано до редакції 20.03.2013.

УДК 378.014(09)

© 2013

Рудь О.М.

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИХОВАНЦІВ ГЛУХІВСЬКОГО ВЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ (1874-1917 рр.)

Постановка проблеми у загальному вигляді... Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в суспільстві, неминуче ведуть до необхідності реформування всієї системи освіти, від удосконалення й успішного функціонування якої залежить відродження країни. Сучасний період розвитку школи, гуманізація і демократизація освіти спонукають до переосмислення професійної підготовки майбутніх учителів, обумовлюють необхідність звернення до досвіду минулого, всебічного ретроспективного вивчення і узагальнення педагогічної теорії і практики, що дозволяє встановити закономірності генези і визначити на цій основі стратегічні напрями розвитку педагогічної освіти, основні пріоритети професійного становлення і саморозвитку сучасного педагога-майстра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Основні тенденції розвитку системи освіти в Україні та професійно-педагогічної підготовки вчителя в Україні на різних етапах історичного розвитку розкрито в працях таких вчених, як А.Алексюк, Л.Вовк, Н.Дем'яненко, Т.Завгородня, М.Євтух, І.Лікарчук, В.Луговий, В.Майборода, М.Микитюк, Т.Слободянюк, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко. Історії розвитку педагогічної майстерності присвячені дисертаційні роботи О.Лавріненка, Л.Задорожної, Л.Король, А.Луцюка, В.Микитюка, Ю.Радченко.

Останні роки помітно зріс інтерес дослідників до питань педагогічного краєзнавства як "поліфункціонального транслятора місцевого педагогічного матеріалу, передового педагогічного досвіду вчительських кадрів у конкретному регіоні" (Н.Побірченко). Окремі проблеми освіти Сумщини в історико-ретроспективному контексті висвітлювалися в працях В.Авдасьова, Ш.Акічева, Г.Воробйової, В.Голубченка, О.Козлова, Б.Корогода, Г.Корогод, О.Ленського, О.Перетятко, М.Рисіної, А.Сбруєвої, В.Терлецького, М.Теслі та ін. Діяльність Глухівського учительського інституту 1874-1917 рр. в різних аспектах розкрито в працях В.Белашова, О.Голук, М.Гурець, Л.Задорожної, В.Заїки, С.Золотухіної, Т.Ільїної.

Формулювання цілей статті... Мета статті – виявлення особливостей розвитку педагогічної майстерності вихованців Глухівського вчительського інституту 1874-1917 рр.

Завдання статті: проаналізувати діяльність Глухівського вчительського інституту з підготовки педагогічних кадрів; виявити специфіку, форми і методи роботи викладачів інституту по розвитку педагогічної майстерності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Після шкільної реформи 1864 року Російська держава потребувала значної кількості вчителів. У 1872 році відкриваються вчительські інститути у С.-Петербурзі, Москві, Тбілісі. Глухівський учительський інститут – перший вищий педагогічний заклад України. Відповідно до